

сторінки голоду 1921-1925 рр. в Україні // Історичні зошити.- К., 1993.- С.3; 4. Там само.- С. 4; 5. Корновенко С.В. Податкова політика радянської влади в українському селі у відбудовчий період (1921-1923 рр.) // Автореф. дис. канд. істор. наук. - Донецьк, 2000; 6. Ганжа О.І. Опір селянства становленню тоталітарного режиму в УРСР.- К., 1996.- С.6; 7. Ганжа О.І. Українське село в період становлення тоталітарного режиму (1917-1927 рр.).- К., 2000.- С. 29; 8. Хорошун Б.І. Продовольча політика в Україні в 1920-1930-х роках // Автореф. дис. докт. істор. наук.- К., 1999.- С. 22; 9. Капустян А.Т. Украинское крестьянство и власть в первые годы непа // Отечественная история. - 2001.- №5.- С. 165; 10. Там само.- С. 167; 11. Там само.- С. 169; 12. Кульчицький С., Мовчан О. Кризь московські перепони // Політика і час.- 2000.- № 9-10,- С. 93; 13. Там само.- С. 94; 14. Там само.- С. 100-101; 15. Там само.- С. 102; 16. Конвекст Роберт. Жнива скорботи. Радянська колективізація і голодомор. - К., 1993.- С.6; 17. Мазур В. Голод 1921-1923 років в Україні (Політико-демографічний аспект) // Історія України. - 1999.- №37.- С. 8; 18. Там само. - С. 9; 19. Там само.; 20. Там само.

М.В. Коннова

ІСТОРИОГРАФІЯ УЧАСТІ ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНИХ БРИГАД У ГРОМАДЯНСЬКІЙ ВІЙНІ В ІСПАНІЇ 1936-1939 РР.

Світова історія добровольчого руху досить розлога та давня. Дев'ятнадцяте століття переповнене яскравими прикладами участі іноземних добровольців у національно-революційних та громадянських війнах, революціях. Варто згадати у цьому контексті славетний подвиг французького маркіза М.Ж. Лафайєта, який у званні генерала американської армії брав участь у війні за незалежність Північної Америки 1775-1783 рр., чи участь англійського поета Дж. Байрона в русі італійських карбонаріїв та визвольній боротьбі греків 1821 рр. проти оттоманського поневолення. В шеренгах паризьких комунарів стояли пліч-о-пліч поляки, росіяни, італійці-гарібальдійці. Іспанія не була осторонь цього процесу: в двох карлістських (громадянських) війнах цього ж століття боролися разом з іспанцями по обидва боки барикад французькі та італійські гірняки.

Проте добровольчий рух XIX та XX ст. докорінно різняться за своїм характером. Річ у тім, що революції та громадянські війни минулого століття і пов'язаний з ними рух інтернаціоналістів-добровольців були передусім конфліктами, які виникали на ґрунті сповідування їхніми учасниками діаметрально протилежних ідеологій, тому характеризувалися непримиренністю, масштабними людськими жертвами, в той час як у попередніх століттях учасники воєн та конфліктів сповідували загалом однаковий світогляд та моральні принципи.

Діяльність міжнародних волонтерських з'єднань в іспанському громадянському конфлікті 1936-1939 рр. за кількістю учасників, розмахом, резонансом та розлогою історіографією можна вважати вершиною добровольчого руху XX ст. В ідеологічному протистоянні епохи "холодної війни" інтерпретація даного інтернаціонального руху набрала особливої гостроти. Свідченням цього може слугувати спектр полярних оцінок ролі, місця та значення інтербригад в громадянській війні 1936-1939 рр. в Іспанії: для захисників Іспанської республіки вони були "кращими людьми світу", "волонтерами свободи", "сучасними Лафайєтами"; для їхніх опонентів – "найманцями Комінтерну", "московською ордою", "червоною аристократією", "озброєною потолоччю", "міжнародним легіоном Червоної армії", "озброєним загоном революційного інтернаціоналу", "армією світової революції" тощо.¹

Незважаючи на те, що з часу іспанської громадянської війни 1936-1939 рр. минуло понад 60 років, світова історіографія з даної проблематики далека від більш-менш однозначних оцінок стосовно різних аспектів історії іспанських інтербригад.

Історіографічний спадок радянської доби як про громадянську війну в Іспанії, так і про участь в ній інтербригад вагомий. Досліджуваної нами проблеми стосується передусім великий масив мемуарів, публіцистики та художньої літератури. Його необхідно поділити на ряд груп: першу складають твори письменників-антифашистів, очевидців та учасників іспанського громадянського конфлікту (американців Е. Хемінгуея та Альви Бессі, англійця Дж. Оруелла, німця В. Бределя, поляка С. Айзнера та інших); другу – репортажі радянських журналістів (М. Кольцова, І. Еренбурга); третю – мемуари радянських та зарубіжних учасників громадянської війни в Іспанії:

від керівників іспанської та інших компартій, провідних посадовців Комінтерну, урядовців Іспанської республіки та керівників Народної армії, радянських генералів-радників різних рангів, за тодішньою термінологією, до рядових – танкістів, пілотів, зв'язківців, перекладачів.²

Славнозвісний Е. Хемінгуей змалював у своєму творі “По кому подзвін” достовірні факти іспанської громадянської війни, свідком якої був сам. Він писав про радянського журналіста Каркова (М. Кольцов), який мав безпосередній зв'язок із Сталіним, про Андре Марті, французького комуніста, комісара інтербригад, який, за висловом американського прозаїка, “загубив більше людей, ніж чумна пошесть.” Альва Бетсі – інтербригадivecь – описав те, що критики називають “окопною правдою”, в якій героїка співіснувала з прозою солдатського буття. Автор стверджує, що до поїздки в Іспанію людей спонукали різні причини, проте майже всіх інтербригадівців поєднували душевний смуток та самотність.³

Потрібно зазначити, що спогади радянських учасників війни в Іспанії творилися на ґрунті жорстких ідеологічних позицій. Ті, хто залишилися живими і повернулися на батьківщину, були зобов'язані написати спецслужбам детальні звіти, які одразу ж були засекречені і до цього часу не введені у науковий обіг, як і протоколи допитів безпідставно репресованих учасників війни. Та література, що все-таки побачила світ, в тому числі зарубіжних учасників, була піддана ретельній цензурі. Водночас мемуаристика та публіцистика як радянська, так і зарубіжна, дозволяє достатньо детально вивчити психологічно-емоційну та побутову сторони існування інтербригад.

Цікавим об'єктом наукового вивчення з досліджуваної нами проблеми можуть бути спогади Луїджі Лонго, керівника італійської компартії і генерального комісара іспанських інтербригад. Щоправда, автор, дотримуючись тодішніх ідеологічних вимог, виступає апологетом феномену інтербригад, характеризує їх як винятково спонтанний рух, як вияв щирої й безкорисливої допомоги іспанським республіканцям, із зрозумілих причин не вдається до аналізу справжньої ролі СРСР та Комінтерну в іспанських подіях, хоча був обізнаний як ніхто в цьому. Водночас він, за його власним висловлюванням, прагнув бути об'єктивним і намагався уникнути ідеалізації інтербригад, показати непривабливі сторони даного явища: конфлікти між бійцями на національному ґрунті, побутові чвари, недисциплінованість вояків, домінування комуністів. Генеральний комісар не приховав того, що інтербригадівці діяли під гаслами світової комуністичної революції: “Сьогодні в Іспанії, завтра в Італії!”⁴ Цим доречно прислужився сучасним дослідникам в їхньому прагненні з'ясувати питання про справжню місію іспанських інтербригад.

Наукове вивчення історії іспанських інтернаціональних бригад, як і причин та перебігу іспанської громадянської війни 1936-1939 рр., почалося в СРСР в 60-х рр. і продовжувалося в наступні роки.⁵ Фундаторами радянської іспаністики стали Майський І.М., Гарсія Хосе, Пріцкер Д.П., Пожарська С.П., Мещеряков М.Т. та інші. На цей же період припадає становлення та розвій зарубіжного іспанознавства.⁶

До позитивних сторін радянської іспаністики необхідно віднести введення у науковий обіг великого фактологічного та статистичного матеріалу, його узагальнення та систематизацію, постановку цілого ряду наукових проблем. Водночас історична література радянської доби характеризується апологетичністю та гомогенністю, домінуванням політико-ідеологічних підходів у з'ясуванні мети, ролі та значення інтербригад в іспанських подіях, постулюванням цілого ряду штампів, міфів і навіть одвертої неправди щодо їхньої історії. Якщо узагальнити концептуальне бачення радянськими науковцями громадянської війни в Іспанії та участь в ній інтербригад, то воно зводиться до стандартної офіційної формули: Іспанська республіка та СРСР відстоювали та захищали демократію, а франкісти – фашизм. Насправді ж даний підхід далекий від історичної дійсності.

Зарубіжні праці з досліджуваної проблеми містять широку палітру поглядів представників різних політичних течій: від консервативних, профранкістських до марксистських. Проте західна наукова література навіть марксистського спрямування позбавлена відвертого ідеологічного спрямування, характеризується широким ідейним та науковим плюралізмом.

Сучасна іспаністика, передусім російська, вступила у новий етап свого розвитку. Він пов'язаний з відкриттям нових архівів та застосуванням у дослідницькій роботі новітніх

світоглядних наукових підходів. Серед когорти науковців 90-х рр. зустрічаємо прізвища вже відомих нам іспанців, зокрема М.Т. Мещерякова, С.П. Пожарської, та нові: М.В. Новикова, Ю.Є. Рибалкіна, А. Медведенка.⁷ У монографіях та наукових статтях даного періоду знаходимо сенсаційні як для науковців, так і для пересічного читача архівні матеріали. Суттєвий внесок у вивчення історії інтернаціональних з'єднань вносить стаття М.Т. Мещерякова “Доля інтербригад в Іспанії. За новими документами” (1993), в якій автор докорінно змінив свою колишню концепцію їхньої ролі та значення. Зокрема, російський дослідник стверджує, що інтербригади, які він називає загонами “комуністичної аристократії”, спеціально підбиралися і готувалися НКВС СРСР, що вони діяли абсолютно автономно від іспанського республіканського керівництва і повністю контролювалися Комінтерном.⁸

Таку ж версію підтримує у своєму монографічному дослідженні інший російський іспанець М.В. Новиков. На його думку, рух іспанських інтернаціоналістів, розпочавшись стихійно, став координуватися й контролюватися у подальшому з єдиного центру – Москви.⁹

Загалом сучасний стан розвитку зарубіжної іспаністики дозволяє з'ясувати ряд дискусійних питань з історії іспанських інтернаціональних частин або, принаймні, поставити їх у новій площині. Щонайперше: кому належить ідея участі добровольчих бригад в іспанському громадянському протистоянні? На нашу думку, необхідно погодитися з твердженнями радянських та зарубіжних науковців про стихійний та спонтанний характер даного руху. В перші дні громадянської війни в Іспанії на захист республіки стали емігранти-антифашисти та спортсмени, які приїхали на Робітничу Олімпіаду у Барселоні як альтернативну Олімпійським іграм, скликаних МОК в Берліні 1936 р. Вони об'єдналися у перші групи, які згодом стануть ядром інтернаціональних бригад. Французький історик Ж. Сорія стверджує, що перші добровольці прибували також із-за Піренейів стихійно, за покликом серця, наодинці або невеликими групами.¹⁰

Ідея ж організованого і системного набору рекрутів належить, за одними даними, ЦК іспанської компартії, йому ж належить і назва – інтербригади, за іншими – Морісу Торезу, генсеку ФКП, Г. Димитрову, голові виконкому Комінтерну, італійцю Рудольфо Пачіарді тощо. Називаються і різні дати цих ініціатив: серпень, 14 вересня, 22 вересня 1936 р.¹¹ М.Т. Мещеряков, найбільш обізнаний фахівець у даній царині, ґрунтуючись на нових архівних джерелах, доводить, що рішення про створення інтербригад прийняло керівництво ВКП(б). 26 серпня 1936 р. відбулося засідання політбюро ЦК ВКП(б) за участю Сталіна та провідних комінтернівських посадовців Г. Димитрова та Д. Мануїльського. Члени більшовицького політбюро рекомендували ВККІ вжити заходів для “евентуальної організації інтернаціонального корпусу в Іспанії”. Водночас російський історик заперечує широко розповсюджену на Заході версію про те, що ініціативу мобілізації на захист Іспанської республіки міжнародних добровольчих частин було висунуто 27 липня 1936 р. на секретній нараді у Празі представниками Комінтерну, Профінтерну та керівництвом ФКП, як і виділення для цього величезної суми в 1 млрд. франків. Ці факти, на думку М.Т. Мещерякова, не можуть вважатися дійсними до тих пір, поки не будуть підтверджені архівними джерелами.¹²

Залишається дискусійним питання чисельності інтербригад та їхніх втрат в ході бойових дій під час громадянської війни 1936-1939 рр. в Іспанії. Радянська історична література оперує загальною цифрою в 35-50 тисяч інтербригадівців. М.Т. Мещеряков не заперечує й не переглядає дану статистику у своїх останніх статтях.¹³ У зарубіжній науковій літературі наводяться з цього приводу наступні статистичні дані: від мінімальної чисельності інтербригад в 25 тисяч до максимальної в 125 тисяч. Іспанський історик Хесус Салас здійснив цікаві підрахунки чисельності інтербригад, використовуючи штатну документацію 1937 р. Центральної бази набору та підготовки іноземних рекрутів. За його даними, чисельність іноземних добровольців склала у 1937 р. 120 тисяч осіб. Статистика інтербригадівців, які перебували одночасно на території Іспанії, виглядає, за Х. Саласом, наступним чином: в лютому 1937 року їх було 25 тисяч, в червні – 30 тисяч, 45 тисяч в грудні 1937 р. і навіть після битви під Ебро (1938 р.) інтербригадівців залишалось 40 тисяч осіб. Щодо географії добровольців, то і радянська, і зарубіжна іспаністика вважає, що вони представляли 53-54 держави світу. Необхідно зауважити, що досягнення між науковцями певного консенсусу стосовно чисельності інтербригад ускладнюється рядом обставин, передусім тією, що, починаючи з літа 1937 р., вони стали поповнюватися іспанцями, частка яких

складала між травнем 1937 та березнем 1938 р. 40 відсотків складу інтербригад.¹⁴

Відсутня єдність серед іспанців стосовно людських втрат в інтернаціональних добровільних частинах. Очевидно, заниженими виглядають цифри в 5-7 тисяч добровольців, які полягли на полях битв, запропоновані радянською історіографією.¹⁵ Французький дослідник і очевидець іспанських подій Ж. Сорія оперує таким даними: втрати інтербригад в Іспанії склали 9934 осіб вбитими (16,7%), 7686 – полоненими, дезертирами і тих, які пропали безвісти (12,9%), 37500 осіб пораненими (63,1%). Таким чином, за його підрахунками, лише 7,3 відсотка інтербригадівців залишилися неушкодженими.¹⁶

Все менше дослідників схильні відводити інтербригадам тільки роль морального фактору в іспанській громадянській війні. Поширення набуває твердження про вирішальну військову роль інтернаціональних рекрутів на початковому етапі війни, зокрема, в обороні Мадрида, попередженні катастрофи на річці Харама і забезпеченні успіху під Гвадалахарою. Доведеним вважається факт, що інтербригади, будучи ударними військовими частинами, брали участь у всіх найважливіших і найзапекліших битвах іспанської громадянської війни. Це підтверджують їхні втрати, які, зазвичай, були набагато більшими, аніж втрати рядових іспанських частин.¹⁷

Так само не знаходить належної аргументації версія про інтербригади як військові підрозділи, які склалися переважно з інтелігенції, як і те, що вони формувалися винятково з комуністів. Насправді, 85 відсотків рекрутів були простими безробітними робітниками або людьми, яких приваблювала можливість матеріальної винагороди за участь в іспанських подіях на боці республіки; понад 60 відсотків добровольців називали себе комуністами вже при зарахуванні до інтербригад і не менше 80 відсотків вступили до компартії, перебуваючи на іспанській території, і не стільки за власними переконаннями, скільки примусово та під страхом репресій.¹⁸ Таким чином, інтербригади перетворилися разом з діяльністю так званих радянських радників та зростаючими обсягами військових поставок в ефективний та дієвий інструмент політики СРСР на теренах Іспанії в 1936-1939 рр.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Сорія Жорж. Война и революция в Испании. 1936-1939. В двух томах, т.2. – М., 1987. – С.141-159; Мещеряков М.Т. Коммунистическая партия Испании и Коминтерн // Новая и новейшая история. – 1991. – №5. – С.20; Його ж. Судьба интербригад в Испании. По новым документам // Новая и новейшая история, 1993, №5. – С.22-23; Garcia Escudero Jose Maria. Historia politica de las dos Españas. T.4. – Madrid, 1976, p. 1639-1647; Bredel Willi. Spanienkrieg. Zur Geschichte der 11. Internationalen Brigade. – Berlin und Weimar, 1986, p.63; 2. Хемінгуей Е. По кому подзвін. – Київ, 1969; Оруелл Дж. «1984» и эссе разных лет. – М., 1989; Альва Бесси. Люди в бою. И снова Испания. – М., 1981; Bredel Willi. Spanienkrieg. Zur Geschichte der 11. Internationalen Brigaden. – Berlin und Weimar, 1986; Sewerin Ayzner. Madryt – Saragossa. – Warszawa, 1961; Michal Bron. Wojna hiszpańska. 1936-1939. – Warszawa, 1961; Кольцов М. Испанский дневник // Испания в огне. В 2 – х томах. – М., 1987; Эренбург И. Испанские репортажи, 1931 – 1939. – М., 1986; Под знаменем Испанской республики. Воспоминания советских добровольцев – участников национально-революционной войны в Испании. 1936 – 1939. – М., 1965; Мы – интернационалисты. Воспоминания советских добровольцев – участников национально-революционной войны в Испании. – М., 1986; Солидарность народов с Испанской республикой. 1936 – 1939. – М., 1972; Ветров А.А. Волонтеры свободы. – М., 1972; Кузнецов Н.Г. На далеком меридиане. – М., 1971; Родимцев О.И. Волонтеры свободы. – К., 1965; Идальго де Сиснерос И. Меняю курс. – М., 1967; О’Риордан М. Колонна Конолли: рассказ об ирландцах, сражавшихся в рядах интернациональных бригад в национально-революционной войне испанского народа 1936-1939 гг. – М., 1987; Маасен Х. Сыновья Чапаева. – М., 1966; Кристанов Ц. За свободу Испании: мемуары болгарского коммуниста. – М., 1969; Аскарате М. и Сандоваль Х. 986 дней борьбы. Национально-революционная война испанского народа. – М., 1964; Лонго Луиджи. Интернациональные бригады в Испании. – М., 1960; Листер Энрике. Наша война. (Из истории национально-революционной войны испанского народа 1936-1939 гг.). Мемуары. – М., 1969; 3. Хемінгуей Е. По кому подзвін. – С.439; Альва Бесси. Люди в бою. И снова Испания. – С. 140, 153; 4. Лонго Луиджи. Интернациональные бригады в Испании. – С.44, 47,52,54, 56-57, 59-60, 61-62, 65; 5. Гарсиа Хосе. Испанский народ в борьбе за свободу и демократию, против фашизма. – М., 1956; Його ж. Испания XX века. – М., 1967; Испания. 1918-1972 гг. Исторический очерк. – М., 1975; Мещеряков М.Т. Испания в огне. – М., 1971; Прицкер Д.П. Подвиг Испанской республики. 1936 – 1939. – М., 1962; Мещеряков М.Т. Испанская республика и Коминтерн (Национально-революционная война испанского народа и политика Коммунистического Интернационала. 1936-1939). – М., 1981; Пожарская С.П. От 18 июля 1936 – долгий путь. – М., 1977; Мещеряков М.Т. Интернациональные бригады в Испании // Новая и новейшая история, 1979, №4; 6. Gabriel Jackon. The Spanish Republic and the Civil War, 1931 – 1939. – Princeton, 1972; Karr Raymond. The Republic and the Civil War in Spain. – London, 1973; Gallo Max. Spain under Franco. – New York, 1974 ; Angel Ruiz Ayucar. El Partido comunista. 37 años de Clandestinidad. – Madrid, 1976; Descola Jean. Oh España. – Barcelona, 1976; Garcia Escudero Jose

Maria. Historia politica de las dos Españas. – Madrid, 1976; Vilar S., Cierva R. de la. Pro y contra Franco. – Barcelona, 1985; Payne Stanley G. El regimen de Franco. 1936 –1975. – Madrid, 1987; Preston Paul and Ann L. Mackenzie. The Republic Besieged Civil War in Spain 1936 – 1939. – Edinburgh, 1996; Bennassar Bartolome. Franco. – Madrid, 1996; Престон Пол. Франко. – М., 1999; 7. Мещеряков М.Т. Коммунистическая партия Испании и Коминтерн // Новая и новейшая история, 1991, №5; Його ж. СССР и гражданская война в Испании // Отечественная история, 1993, №3; Його ж. Судьба интербригад в Испании. По новым документам // Новая и новейшая история, 1993, №5; Пожарская С.П. Гражданская война в Испании в контексте международных отношений в канун второй мировой войны // Европа между миром и войной. 1918 – 1939. – М., 1992; Новиков М.В. СССР, Коминтерн и гражданская война в Испании 1936-1939 гг. – Ярославль, 1995; Рыбалкин Юрий. Операция «Х». Советская военная помощь республиканской Испании 1936-1939. – М., 2000; Медведенко А. Интербригады в Испании. Новый взгляд // Эхо планеты. – 1999. - №13; 8. Мещеряков М.Т. Судьба интербригад в Испании. По новым документам // Новая и новейшая история. – 1993, - №5. - С.18-41; 9. Новиков М.В. СССР, Коминтерн и гражданская война в Испании 1936-1939 гг. - С.106-107; 10. Мещеряков М.Т. Интернациональные бригады в Испании // Новая и новейшая история, 1979, №4. - С.39; Сория Жорж. Война и революция в Испании. 1936-1939. В двух томах, Т.2, С.143-144; Garcia Escudero Jose Maria. Historia politica de las dos Españas, t.4, P.1640; 11. Норман Дейвис. Европа. История. – К., 2000. - С.1013; Garcia Escudero Jose Maria. Historia politica de las dos Españas, t.4, P.1640; 12. Мещеряков М.Т. Судьба интербригад в Испании. По новым документам. - С.18; Медведенко А. Интербригады в Испании. Новый взгляд. - С.32; 13. Гарсия Хосе. Испания XX века. - С.228; Энрике Листер. Наша война (Из истории национально-революционной войны испанского народа 1936-1939 гг.), - С.295; Мещеряков М.Т. Испанская республика и Коминтерн (Национально-революционная война испанского народа и политика Коммунистического Интернационала 1936-1939 гг.). - С.62; Косичев Л.А. «Далекое эхо гражданской войны» // Латинская Америка, 1996, №9; 14. Сория Жорж. Война и революция в Испании 1936-1939, Т.2. - С.150; Garcia Escudero Jose Maria. Historia politica de las dos Españas, t.4, p.1641-1642; 15. Мещеряков М.Т. Испания в огне. - С.51; Испания. 1918-1972 гг. Исторический очерк. - С.220; 16. Сория Жорж. Война и революция в Испании. 1936-1939, Т.2. - С.151-154; 17. Прицкер Д.П. Подвиг Испанской республики 1936-1939 гг. - С.169; Мещеряков М.Т. Интернациональные бригады в Испании. - С. 46; Сория Жорж. Война и революция в Испании 1936-1939, т.2. - С.141-142, 155, 158; Garcia Escudero Jose Maria. Historia politica de las dos Españas, t.4, P.1644; 18. Garcia Escudero Jose Maria. Historia politica de las dos Españas, t.4, P.1645.

І.П. Мельничук

ЗВІТИ ВІДДІЛІВ ДПУ ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ КРАЮ 20-Х РОКІВ ХХ СТ.

З другої половини 90-х років ХХ ст. державні архіви України поповнились великою кількістю розсекречених документів колишнього КДБ УРСР, які стосуються 20-30-х рр. ХХ ст. У фондах Державного архіву Вінницької області сьогодні розміщено сотні таких справ, в яких дослідники зможуть віднайти щотижневі та річні огляди, інформаційні звіти, доповіді, зведення органів ДПУ про політичне та економічне становище округів. Знаходяться ці матеріали, в основному, у фондах Подільського губернського комітету КП(б)У (Ф.1. –Оп. 1. - справи загального відділу за 1920-25 рр.), Вінницького окружного комітету КП(б)У (далі окружком КП(б)У – Ф. П. 29. –Оп. 1), Гайсинського окружкому КП(б)У (Ф. П. 30. – Оп. 1), Могилів-Подільського окружкому КП(б)У (Ф. П .31. –Оп. 1), Тульчинського окружкому КП(б)У (Ф. П. 33. –Оп. 1), а також у справах загального відділу за 1923-30 та 1935-37 роки¹.

Ця група архівних документів насичена значною кількістю фактичних та статистичних відомостей і представляє інтерес для краєзнавців. Проте, перш ніж перейти до характеристики окремих документів та їх значення для вивчення соціальних, економічних, політичних і культурних процесів на Поділлі означеного періоду, зупинимось на короткій характеристиці механізму їх формування. Звісно, всі ці матеріали йшли під грифом “цілком таємно”, доступ до них був обмежений і то тільки для суворо визначеного кола осіб. Приміром, щотижневі огляди окружних ДПУ направлялись, як правило, до трьох інстанцій: до губернського відділу ДПУ, секретареві окружного партійного комітету й голові окружного виконавчого комітету. Губернський відділ ДПУ подавав щотижневі так звані державні інформаційні зведення в 20-ти примірниках до 19-ти інстанцій, серед яких обов’язково були начальник слідчого відділу ДПУ України, секретар губкому КП(б)У, голова губвиконкому, всі начальники окружних (пізніше районних) відділів ДПУ губернії (пізніше області), член держінформтрійки та інші перші високі посадовці партійних і державних органів влади².

Щотижневі огляди окружних відділів ДПУ мали таку структуру звітності: на першому